

Lausunto tupakka- ja nikotiinipolitiikan kehittämistyöryhmän mietinnöstä

Kiitämme mahdollisuudesta antaa lausuntomme Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman tupakkapoliittisen työryhmän loppuraportista.

Tupakointi on vähentynyt Suomessa koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan. 1950-luvun alussa 76% suomalaismiehistä poltti tupakkaa. 1970-luvun puoliväliin tultaessa tämä luku oli pudonnut 35%:n paikkeille. Tupakkalain tullessa voimaan 1970-luvun lopussa tupakoinnin lasku jatkui, vaikkakin hitaampana. Naisten tupakointi kasvoi tupakkalain alkuvuosina. Tänä päivänä, neljä vuosikymmentä myöhemmin, koko aikuisväestöstä n. 16% polttaa. Tupakkalain ja sen aikana edenneen tupakkasääntelyn aikana tupakointi on siis puolittunut. Toisaalta tupakointi väheni jo paljon ennen sääntelyn aikaa.

Suomen tupakkapolitiikka on nojannut ja uskonut sääntelyn kiristämiseen - uusiin kieltoihin tai jo olemassa olevien kieltojen laajentamiseen. Vanhasen II hallituksen aikana tupakkalakiin kirjattiin tavoite lopettaa tupakointi kokonaan. Tälle tavoitteelle on asetettu lain ulkopuolella aikaraameja - ensin vuosi 2040, nyt vuosi 2030. Myös savuttomuuden tai tupakoinnin lopettamisen merkitystä on laajennettu. Ns. Savuton Suomi tarkoittaa työryhmän papereissa nikotiinitonta Suomea, siis Suomea jossa ei käytetä nikotiinia tuli se sitten purukumista, nuuskasta, sähkösavukkeesta tai savukkeesta. Työryhmä tavoittelee radikaalia nollatoleranssitavoitetta, mutta perinteisin keinoin. Raportin ajattelussa piilee merkittäviä heikkouksia tavoitteen ja ympäröivän todellisuuden yhteen liittämässä.

Työryhmä on teetättänyt THL:n toimesta selvityksen maailmalla käytössä olevista tupakkapoliittisista keinoista ja trendeistä. Selvityksen toteuttaja tai työryhmä ei ole kuitenkaan kiinnittänyt huomiota tällä hetkellä nousevaan tupakkapolitiikan trendiin eli haittojen vähentämiseen. Haittojen vähentämisen ajatus lähtee siitä, että järkevämpää kuin estää ihmistä tekemästä, mitä hän haluaa tehdä, on tarjota hänelle välineitä tehdä se tavalla, joka vähentää riskejä tai haittoja. Esimerkiksi sukupuolitautilien ehkäisyn kannalta seksistä pidättäytyminen ja yksiavioisuus olisivat tehokkaimmat keinot. Kuitenkin nuoria opastetaan kondomin käyttöön. Myös liikennekuolemien ehkäisyssä tehokkain keino olisi se, että teillä ei ajettaisi ollenkaan. Kuitenkin autoissa käytetään turvavöitä ja ilmatyynyjä onnettomuuksien varalta.

Haittojen vähentämisellä tupakkapolitiikassa tarkoitetaan nollatoleranssin sijaan keinoja vähentää nikotiininkäytöstä aiheutuvia haittoja eli korvata perinteisiä poltettavia tuotteita uusilla savuttomilla tuotteilla. Tämä ajatus on edennyt esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Norjassa, jotka ovat olleet Suomen tavoin kunnianhimoisia tupakkapoliittisissa tavoitteissaan, sekä Yhdysvalloissa. Toisin kuin suomalaisessa työryhmässä, näissä maissa terveystieteissä on katsottu aiheelliseksi tarkastella nimenomaan terveyttä hirttäytymättä tiettyyn ainesosaan eli nikotiiniin. Tuntuu myös siltä, että työryhmä uskoo loppuun asti valtion kykyyn kontrolloida ja päättää kansalaistensa valinnoista. Työryhmä sivuuttaa haittojen vähentämisen tupakkapoliittisena keinona ilman sen suurempaa analyysia todeten vain, ettei tämä lähestymistapa ole Suomea varten.

Työryhmän lähestymistapa on edetä tupakassa kiristysten kautta kohti kieltolakia. Nuuskaa koskeva kieltolaki Suomessa jo on. Nuuska on samalla ainoa tupakkatuote, jonka käyttö lisääntyy Suomessa johdonmukaisesti. TTL on mukana Valviran, STM:n ja VM:n kanssa TNS Kantarin kanssa toteuttavassa verotonta maahantuontia koskevassa kyselytutkimuksessa, joka toteutetaan kuukausittain. Koko sen ajan, kun nuuskantuontia on mitattu, sen tuonti on kasvanut. Media uutisoi säännöllisesti paikallisen jakelun siirtyneen sosiaalisen median kanaviin. Nuorten miesten keskuudessa nuuskasta on tullut käytännössä tuote muiden joukossa. Koska tuotteen laillinen myynti on kielletty, valtio menettää verotuloja ja myynnistä saatavat tulot pyörivät talouden pimeällä puolella laillisen sijaan. Voidaan myös esittää, että kielletyn tuotteen käytön kasvu on osoitus lainsäätäjän ajattelun ja yleisen oikeustajun välillä tapahtuneesta erkaantumisesta.

Nuuska on työryhmän raportin ajattelun heikoimpia lenkkejä, ellei se heikoin. Vaikka savukkeiden ja poltettavan tupakan kohdalla lasku jatkuisi, tai jopa kiihtyisi, työryhmän pyrkimys nimenomaan nikotiinittomaan Suomeen runsaan vuosikymmenen päästä on pikemminkin haaveilua kuin toteutettavissa olevaa politiikkaa. Suomi on EU:n jäsen, Ruotsin rajanaapuri ja digitaalisesti verkottunut maa. Urheiluseurojen vahtiminen, Ruotsin moralisointi ja tuontimäärien kanssa askartelu ovat toki ne ainoat keinot, jotka Suomen valtiolla (ehkä) on käytettävissään. Kuitenkin isossa kuvassa tulisi olla selvää, että nämä eivät tule osoittautumaan nuuskankäytön lopettaviksi taikaluodeiksi. Voidaan myös kysyä, onko nuuska todella se ilmiö, jonka takia Suomen Tullin ja rajaviranomaisten resursseja tulisi sitoa itärajan sijasta länsirajalle. Voidaan myös kysyä, onko juuri nikotiinittomuuden tavoite todella terveystalouden kannalta se oleellinen. Onko tupakkapolitiikan muuttuminen nikotiinipolitiikaksi todella oleellista tai järkevää terveystalouden ja sen tavoitteiden kannalta?

Mitä tulee työryhmän raportin perinteisempään osioon eli kieltöihin ja niiden kiristykseen, kommentoimme ensimmäisenä verotusta. Emme vastusta tupakan verotusta, mutta emme pidä hyvänä ideana sitoutua useita vuosia etukäteen tehtäviin veropäätöksiin. Veropäätökset olisi hyvä tehdä vuosi kerrallaan, kuten muissakin veroissa. Koska Suomessa ei ole säännelty varastojen täyttöä ennen veronkorotusta, veropäätökset joka tapauksessa näkyvät markkinalla hyvin pitkällä viiveellä. Koska pitkälle tulevaisuuteen tehtävissä veropäätöksissä on ongelmana se, että kontrolli verottoman maahantuonnin ja laittoman kaupan kasvusta menetetään.

Toisena asiana kommentoimme tuotemerkkien kieltä tupakkapakkauksissa sekä juridisena että käytännön kysymyksenä. Tuotemerkkien tarkoitus on mahdollistaa, että valmistaja kykenee erottamaan tuotteensa muista tuotteista. Se, mikä on tuotemerkki, ja mitä siihen kuuluu, määritellään tuotemerkkilainsäädännössä. Tuotemerkit ovat omaisuutta ja omaisuuden suoja puolestaan on perustuslaissa suojattu perusoikeus. Työryhmä tuntuu lähtevän siitä, että koska tupakkalakiin kirjattu tavoite tupakoinnin lopettamisesta on niin kunnianhimoinen, se olisi itsessään perustelu kaikille toimenpiteille. Näin ei kuitenkaan ole. On syytä muistuttaa, että kun perustuslakivaliokunta käsitteli hallituksen esitystä, johon mainittu tavoite oli kirjattu, valiokunta totesi, että kirjaus on poliittinen, eikä sillä tulisi olla jatkossa merkitystä perusoikeuksien noudattamisen vaatimuksen kannalta. Samassa mietinnössä perustuslakivaliokunta otti kantaa samassa HE:ssä esitettyyn esilläpitokieltoon, ja perusteli erikseen kiellon olevan hyväksyttävissä tietyin reunaehdoin osaltaan siksi, että se ei rajoita tuotemerkkien käyttöä pakkauksissa.

Vaikka kieltö on otettu käyttöön Australiassa, Irlannissa, Ranskassa ja Iso-Britanniassa, se on yhtä lailla hylätty Italiassa, Sveitsissä ja Tanskassa. Ruotsissa tuotemerkkikieltö on todettu perustuslain

vastaiseksi ja Alankomaissa on otettu käyttöön lievempi versio kiellosta. Mitä taas tulee tuotemerkkien kiellon kykyyn vähentää tupakointia, näytön perusteella tällä keinolla ei ole ollut merkitystä. Australian hallituksen omat tilastot osoittavat, että tupakoinnin lasku pysähtyi hieman sen jälkeen, kun tuotemerkkikielto astui voimaan. Sen sijaan vuosi 2017 oli ennätysvuosi laittoman kaupan osuudessa kulutuksesta Australiassa. Alustavat tiedot Iso-Britanniasta ja Ranskasta eivät myöskään osoita muutoksia tupakkamyynneissä. Britannian viranomaiset sen sijaan tekivät ensimmäisen tuotemerkittömän tupakkaväerennöstakavarikkonsa kuukausi lain voimaan astumisesta.

Lopuksi

Emme ole kunnianhimoisia terveystieteellisiä tavoitteita vastaan. Näemme kuitenkin elinkeinon- ja yksilönvapauden myös oleellisina arvoina, emmekä voi tukea mitä tahansa keinoja, jotka sivuuttavat ne. Näemme myös pragmaattiselta kannalta tärkeänä sen, että asetettavat tavoitteet olisivat perusteltuja tai edes realistisia. Työryhmän loppuraportti edustaa vanhanaikaista, kieltöihin ja kontrolliin perustuvaa nollatoleranssilinjaa. Työryhmä on tunnistanut valikoiden kansainvälisiä trendejä terveystieteissä, eikä ota riittävällä tavalla huomioon sitä maantieteellistä, teknologista ja verkostoista koostuvaa ympäristöä, jota Suomi ja suomalaiset ovat osa. Tässä yhtälössä työryhmä etenee kohti uusia kieltolakeja ja kohti nikotiinitonta Suomea, samalla kun kieltolain alaisen nuuskan käyttö on lisääntynyt räjähdysmäisesti ja jatkaa kasvuaan.

Kunnioittaen,

Sari Osanen, puheenjohtaja
Tupakkateollisuusliitto